

УДК 636:004.65

СЕЛЕКЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЕБЕДИНСЬКОЇ ПОРОДИ

В.І. Ладика, академік НААН України, доктор сільськогосподарських наук,
професор

Сумський національний аграрний університет, Україна

Ю.І. Склярєнко, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий
співробітник

*Інститут сільського господарства Північного Сходу Національної академії
аграрних наук України, Україна*

В.В. Вечорка, доктор сільськогосподарських наук, професор
Сумський національний аграрний університет, Україна

Т.П. Кучкова, аспірантка (науковий керівник: доктор
сільськогосподарських наук, професор В.В. Вечорка)
Сумський національний аграрний університет, Україна

Лебединська порода, з дня затвердження якої в цьому році виконується 75 років (відповідно до постанови № 2647 від 18 червня 1950 року) утворена в результаті метизації місцевої, головним чином сірої української, з швіцькою породою, розведення метисів «в собі», що тривало понад 40 років. Колишній Лебединський повіт на Харківщині був першим і основним районом масової метизації місцевої худоби швіцями і наступного розведення метисів цієї породи на Україні.

Бура худоба України в історичному аспекті значно вплинула на формування ряду інших порід швіцького походження. Широко використовувалася для створення нових порід, покращення тварин швіцького походження та місцевої низькопродуктивної худоби. Істотним чином вона

вплинула на формування швіцької худоби в Казахстані, бурій кавказької у Вірменії. Відмічені спроби використання бугаїв-плідників лебединської породи для покращення бурій карпатської та алатауської порід. Отримано позитивні результати використання бугаїв-плідників лебединської породи для покращення місцевої худоби та зебу в республіках Середньої Азії

Авторами породи стали: Яценко Олександр Єфимович, професор, заслужений діяч наук УРСР, лауреат державної премії СРСР за виведення і розповсюдження лебединської породи, Науково-дослідницький інститут тваринництва Лісостепу та Полісся УРСР, Кириченко Григорій Афанасійович, заслужений зоотехнік УРСР, лауреат державної премії СРСР за виведення і розповсюдження лебединської породи, директор лебединської держплемстанції, Марія Харитонівна Савченко, заслужений працівник сільського господарства, двічі Герой соціалістичної праці та інші науковці та практики.

На сьогоднішній день масив лебединської породи утримується в наступних господарствах: ТДВ ПЗ «Михайлівка» 54 корови, ПСП «Комишанське» 295 корів, ПСП «Рассвет» 41 корова, СТОВ «Шевченка» 182 голови; ПП «Павлівське» 321 корова. В господарствах населення, які розміщені головним чином в трьох районах Сумської області утримується до двох тисяч голів лебединської породи.

Лебединській породі притаманні низка унікальних господарсько-корисних ознак, серед яких закріплена тривалим добром адаптованість до місцевих господарських та кормових умов, витривалість та стійкість проти захворювань, довготривале використання, селекційна пластичність, універсальна продуктивність.

Науковцями Сумського національного аграрного університету протягом 2017-2019 років виконувалося наукове завдання «Обґрунтування методології удосконалення і збереження популяції бурій худоби в умовах північно-східного регіону України (№ державної реєстрації 0117U004253). За результатами проведених досліджень було встановлено, що досліджені мікропопуляції українських порід продемонстрували, в цілому, низький рівень генетичного різноманіття при наявності відмінностей між ними. Знижені рівні генетичної поліморфності та гетерозиготності, особливо у вибірках тварин сумського внутрішньопородного типу української чорно-рябій молочної породи (СВТУЧРМП), української чорно-рябій молочної породи (УЧРМП) та лебединської, потенційно створює загрози до звуження генетичного різноманіття, втрати унікальних алелів та підвищення інбридингу в наступних поколіннях. Найбільше значення генетичної подібності за даними міжмікросателітного аналізу із праймером S1 встановлене для української бурій молочної породи та корів сумського внутрішньопородного типу української чорно-рябій молочної породи (0,768). Логічне пояснення цього результату витікає із історії їх створення, оскільки в основі першої лежить генетична основа швіцької і лебединської порід, а на генетичну структуру новоствореного внутрішньопородного типу СВТУЧРМП суттєво вплинули тварини лебединської

породи, що і зумовило формування єдиного субпідкластеру представниками цих двох популяцій. Швіцька порода, яка брала участь у створенні лебединської, у тому числі її оригінальні відріддя OBV, можуть бути долучені до процесу збереження лебединської породи.

Також застосований комплекс досліджень забезпечив об'єктивну оцінку якісних та кількісних показників кріоконсервованої спермопродукції бугаїв лебединської породи. Встановлено, що якість досліджених спермодоз відповідала вимогам «Інструкції зі штучного осіменіння корів і телиць» (Наказ Міністерства аграрної політики України 1 серпня 2001 р. N 230). Показана можливість осіменіння самок кріоконсервованими сперматозоїдами досліджуваних бугаїв, спермопродукція, яких зберігалась понад 40 років.

Разом з науковцями Інституту розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН України була проведена серія досліджень з застосування біотехнологічних заходів щодо збереження лебединської породи. Досліджено можливість застосування сучасного біотехнологічного методу культивування та запліднення дозрілих поза організмом ооцитів для отримання в умовах *in vitro* ембріонів великої рогатої худоби та отримання генетичного матеріалу плідників лебединської породи (сперма), кріоконсервованих епідидимальних сперматозоїдів плідників. Розроблена та практично реалізована схема генетичного поліпшення лебединської породи шляхом реципрокного схрещування. Отримані бугайці від плідників оригінальної бурої німецької породи, які вирощені та реалізовані до ТОВ «UGC», спермопродукція яких використовується в племінних господарствах області. Ремонтні телиці від плідників оригінальної бурої німецької породи осіменяються спермою чистопородних лебединських плідників.

За результатами науково-дослідної роботи Методологія формування мікропопуляцій худоби з унікальними продуктивними властивостями за використання селекційних, генетичних та біотехнологічних методів» (державний реєстраційний номер 0120U102006), що виконувалася протягом 2020-2022 років, було встановлено, що наявна генетична структура бугаїв лебединської породи дозволяє формувати популяцію тварин з гомозиготним генотипом A2A2. Використання плідників оригінальної бурої німецької породи з генотипом A2A2 дало можливість прискорити отримання гомозиготних бугайців та телиць для подальшого розведення. Структура маточного поголів'я лебединської породи (62% гомозигот A2A2 та 38% гетерозигот A1A2) дозволяє збільшення гомозиготності за бета-казеїном A2A2 у наступному поколінні, особливо при використанні гомозиготних бугаїв A2A2.

Прискорене формування бажаних генетичних комбінацій у мікропопуляціях (стадах), за потреби переробної галузі, в першу чергу сироварів, можливе у популяції лебединської породи, що пов'язано з високою частотою генотипів BV за геном каппа-казеїну у тварин цієї породи. Такі мікропопуляції з бажаним гомозиготним генотипом BV за капа-казеїном створюють передумови покращення якості молока, як сировини, для спеціалізованих молокопереробних підприємств з виробництва сиру.

Стабілізації галузі молочного скотарства та її розвитку в Україні суттєво сприятиме ріст ціни на сировину (молоко), який можливий за продажу партій молока виключно з генотипами ВВ за капа-казеїном для виробництва сирів. Завдяки вищій частоті генотипу ВВ у тварин лебединської породи, є потреба її збереження та розповсюдження в господарствах регіону і України в цілому. За результатами наукових досліджень за останні вісім років опубліковано чотири монографії (в т.ч. дві на мові країн Євросоюзу), більше 30 фахових статей, 15 статей у виданнях, що індексуються в міжнародних базах Scopus та Web of Science, які присвячені проблематиці збереження та покращення лебединської породи.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що розведення лебединської породи великої рогатої худоби забезпечує: міцне здоров'я людини; сталий розвиток сільських територій; самозайнятість сільського населення; збереження родючості ґрунту.

В 2025 році розпочато спільний проект Сумського національного аграрного університету та FAO, Метою якого є розроблення цілей селекції та планів розведення та розвитку лебединської породи в Україні. Також важливим елементом збереження лебединської породи вважаємо продовження співпраці з Європейськими колегами, а саме використання генетичного матеріалу оригінальної бурої німецької породи. Розпочата робота з Розробки Програми селекції вітчизняної бурої худоби на основі Програми племінної роботи для оригінальної бурої німецької породи.

Не зважаючи на військову агресію, науковці Сумщини продовжують необхідну роботу з збереження лебединської породи.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ**

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

**ФАКУЛЬТЕТ ТВАРИННИЦТВА ТА
ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ**

**КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА
МОЛОКА ТА М'ЯСА**

НАУКОВІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТВАРИННИЦТВА У ХХІ СТОЛІТТІ

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
присвяченої 95-річчю від дня народження доктора
сільськогосподарських наук,
професора, академіка УАН
Григорія Олександровича Богданова
6-7 березня 2025 р.**

Київ - 2025

УДК 636:001.8«XXV»(092)
М 33

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Наукові і технологічні виклики тваринництва у XXI столітті»*, присвяченої 95-річчю від дня народження доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка УААН Г. О. Богданова, м. Київ, НУБіП України, 6-7 березня 2025 року. 192 с.

Матеріали конференції подано у авторській редакції.